

DOI: 10.5937/MegRev2202313M

Pregledni naučni članak

Primljen 22.05.2022.

Odobren 05.06.2022.

PRAVO EU KAO IZVOR MEĐUNARODNOG PRIVATNOG PRAVA**

Sažetak: *U dugogodišnjem razvoju međunarodno privatno pravo imalo je promenljiv put, a kao deo evropskog prava značajan je deo evrointegracijskog procesa. Najvažniji pravni instrument u procesu razvoja evropskog međunarodnog privatnog prava je uredba kojom se provodi evropsko međunarodno privatno pravo. Integracijom se u određenim pitanjima evropskog međunarodnog privatnog prava postiže ujednačenost, koja se ostvaruje putem međunarodnih ugovora i uredbi. U radu se govori o pravu Evropske unije kao posebnom obliku međunarodnog privatnog prava, te izvorima međunarodnog privatnog prava kojima se želi obezbediti jedinstvena primena prava Evropske unije, ali i savremenom razvoju evropskog međunarodnog privatnog prava koji obeležava proces komunitarizacije.*

Ključne reči: *evropsko međunarodno privatno pravo, izvori međunarodnog privatnog prava, pravo Evropske unije.*

* Docent, Pravni fakultet, Univerzitet Megatrend, Beograd,
mudrinic.ljiljana243@gmail.com

** Rad je rezultat projekta Pravnog fakulteta FPMIRS: Znanjem do integrisanja u društvene i ekonomske tokove.

1. Uvod

Međunarodno pravo predstavlja skup pravila koja su za države ili narode obavezujuća u njihovim međunarodnim odnosima. Međunarodno pravo je sadržano u sporazumima između suverenih država i proističe iz takvih sporazuma. Međunarodno pravo se može odnositi na dve pravne discipline: međunarodno javno pravo i međunarodno privatno pravo. Međunarodno javno pravo uređuje odnose među državama i međunarodnim organizacijama i odnosi se na područja kao što su ljudska prava, ugovorno pravo, pravo mora, međunarodno krivično pravo i međunarodno humanitarno pravo. Dok međunarodno privatno pravo predstavlja skup pravila procesnog prava kojima se određuje koji je pravni sistem nadležan i čiji se zakoni primenjuju u određenom pravnom sporu. Ta se pravila primenjuju kad pravni spor ima prekogranični element, kao što je ugovor između stranaka iz različitih država ili kad prekogranični element postoji u državi s više nadležnosti, jurisdikcija.

Međunarodno pravo uglavnom se nalazi u međunarodnim sporazumima ili konvencijama uz niz opšteprihvaćenih vrednosti, standarda i načela. Međunarodni sporazumi mogu biti dvostrani tj. između dviju suverenih država ili više-strani tj. između više od dvije države. O često već unapred pripremljenim sporazumima pregovara se unutar neke međunarodne organizacije kao što su Ujedinjene nacije ili Veće Evrope i mnoge druge. Važan izvor međunarodnog prava je i sudska praksa međunarodnih sudova.¹

2. Međunarodno privatno pravo, pojam komponente i izvori

Međunarodno privatno pravo je unutrašnja grana prava svake države, čiji su formalni pravni izvori Ustav i zakoni. Neka pitanja ovog prava delimično su regulisana i nadnacionalnim pravnim pravilima. Izvori međunarodnog privatnog prava su dvostruki, i obuhvataju unutrašnje propise i međunarodne ugovore dok ostali izvori međunarodnog prava ne predstavljaju formalne izvore u kontekstu ove grupe prava. Formalne izvore međunarodno privatno pravo ima u običajima, sudskoj praksi i pravnoj doktrini. Dvostruki karakter izvora ove grane prava govori o složenost primene relevantnog izvora i utvrđivanja njegove sadržine, kao i na pravila o hijerarhiji i prioritetu u njihovoj primeni. Bilateralni ugovori u primeni međunarodnog privatnog prava imaju primat u odnosu na multilateralne ugovore i unutrašnje izvore, a multilateralni ugovori u odnosu na unutrašnje izvore. Pravne praznine popunjavaju se načelima zakona, merilima pravnog poretka i načelima mpp.²

¹ Službene internet stranice EU <https://www.europa.eu>

² <https://www.pravo.unizg.hr>

Međunarodno privatno pravo deo je unutrašnjeg prava pojedinih država. Međutim, samo odnosi koje reguliše imaju međunarodno obeležje, pošto se vezuju za više suvereniteta, dok pravila međunarodnog privatnog prava nisu međunarodna. Na direktan ili indirektan način, pravila međunarodnog privatnog prava regulišu ona pravna pitanja koja se postavljaju usled pojave elemenata inostranosti u privatnopravnim odnosima.

Ako govorimo o mestu gdje se pojavilo međunarodno privatno pravo, ono je nastalo u Evropi, ali je ime dobilo u SAD-u. Udubivši se u sam naziv međunarodnog privatnog prava, može se primetiti da glavno semantičko opterećenje nosi reč „privatno“. U ovom kontekstu to znači da su odnosi koji nisu s javnošću predmet regulacije, gde su subjekti jednaki i nisu međusobno podređeni. A reč „međunarodni“ znači da postoji međunarodni element.³

Međunarodno pravo, kao zasebno pravo, različito od međunarodnog javnog prava, odvojeno je u drugoj polovini 20. veka. To je bilo iz praktičnih razloga. Činjenica je da su se od tog trenutka međuljudski odnosi u društvu, u kojem je postojao strani element, počeli manifestovati mnogo češće. Strani element se razmatra u tri oblika: a) Subjekt je strani državljanin, b) Objekt-lokacija objekta na teritoriji strane države, c) Pravna činjenica, d) Mješovit to jest, postoji nekoliko već navedenih elemenata. Škole pioniri u međunarodnom privatnom pravu, Nemačke i Italijanske, složile su se da je nemoguće primeniti zakon na osobu čija joj je radnja strana. Pored toga pojavila se stvarna potreba da jedna država prizna legitimnu pravnu činjenicu, koja se dogodila u drugoj državi. Jedini slučajevi kada je moguće odstupiti od postulata „primenjenog nacionalnog zakona na osobu“ bili su: a) Nacionalno pravo strane države suprotno je javnom poretku države prebivališta, b) Osoba je odbila primeniti nacionalni zakon na nju, c) Delovanje principa, koje zvuči ovako „oblik transakcije određuje se mesto izvršenja“

U unutrašnje izvore mpp spadaju: Ustav, zakoni, podzakonski akti, sudska praksa, običaji i pravna nauka. U zemljama precedentnog prava primarni izvor prava je sudska praksa, koja u drugim zemljama nema karakter formalnih pravnih izvora, već su to prevashodno zakoni i podzakonski akti. Manji broj zemalja ima kodifikovano međunarodno privatno pravo, dok veći broj država pravila iz međunarodnog privatnog prava nalazi u pojedinim zakonima sadržanim u materijalnom pravu tj. u građanskim zakonicima. Posebne kodifikacije međunarodnog privatnog prava u Evropi imaju samo neke zemlje. Izvan Evrope, posebnu kodifikaciju međunarodnog privatnog prava imaju određene zemlje, dok drugu grupu čine zemlje koje nemaju ratifikovano međunarodno privatno pravo, već su joj ta prava regulisana u zakonima građanskog prava. Zemlje common law sistema u svojstvu izvora mpp prihvataju zakone, sudske odluke i pravnu doktrinu. Sudska praksa je od značaja u procesu stvaranja običajnog prava i u drugim pravnim sistemima, ali je za države anglosaksonskog prava

³ <https://bs.workingrede.com/10721205-the-concept-and-components-of-private-international-law>, Preuzeto 25.5.2022.

karakteristično da se sistem međunarodnog privatnog prava skoro u potpunosti zasniva na sudskoj praksi.⁴

Razlike nacionalnih pravnih sistema u okviru kojih se odvijaju privatno-pravni odnosi, stvaraju podlogu za pravnu nesigurnost i nepredvidivost rešenja, što usporava nesmetan razvoj društvenoekonomskih odnosa među državama. Unifikacija međunarodnog privatnog prava na opštem nivou nužno bi značila eliminisanje problema sukoba zakona. Do nje nije došlo ali su značajna nastojanja da se udovolji zahtevima prakse za jednakim rešenjima. Polazeći od primarne svrhe međunarodnog privatnog prava unifikacijom kolizionog prava štite se opravdana očekivanja stranaka. U nekim zemljama međunarodno privatno-pravna regulativa polazi od međunarodnih izvora normi, ili je doslovno čine preuzeti međunarodni pravni dokumenti (multilateralni i bilateralni sporazumi).

Najpoznatiji višestrani ugovori u ovoj materiji rezultat su aktivnosti Haške konvencije za međunarodno privatno pravo, kao najznačajnije međunarodne institucije u procesu unifikacije pravila međunarodnog privatnog prava. Bitan segment delatnosti Haške konferencije za međunarodno privatno pravo jeste priprema, formulisane i usvajanje konvencija, izvora unifikovanog međunarodnog privatnog i međunarodnog procesnog prava. Konferencija deluje pod okriljem holandske vlade na temelju Statuta. Značaj Haških konvencija ogleda se u regulisanju mnoštva različitih aspekata privatnopravnih odnosa i u velikom broju država koje su se obavezale posredno ili neposredno, inkorporirale konvencijska rešenja u svoj pravni sistem. U periodu posle drugog svetskog rata usvojeno je više konvencija:

- Konvencija o građanskom sudskom postupku iz 1954.
- Konvencija o pravu koja se primenjuje na međunarodnu kupoprodaju telesnih pokretnih stvari iz 1955.
- Konvencija o uređenju sukoba zakona između prava državljanstva i prava prebivališta iz 1955.
- Konvencija o priznanju pravne ličnosti stranih preduzeća, udruženja i institucija iz 1956.
- Konvencija o pravu koje se primenjuje na prenos vlasništva u slučaju međunarodne kupoprodaje telesnih pokretnih stvari iz 1958.
- Konvencija o nadležnosti ugovorenog suda u slučaju međunarodne kupoprodaje telesnih pokretnih stvari iz 1958.
- Konvencija o pravu koje se primenjuje na obaveze izdržavanja prema deci iz 1956.
- Konvencija o priznanju i izvršenju odluka koje se tiče obaveza izdržavanja prema deci iz 1958.
- Konvencija o sukobu zakona u pogledu forme testamentarnih odredaba iz 1961.⁵

⁴ <https://sh.m.wikipedia.org>

⁵ [https:// www.pravo.unizg.hr](https://www.pravo.unizg.hr)

Pored ovih, relevantni međunarodni izvori međunarodnog privatnog prava jesu i ugovori zaključeni pod pokroviteljstvom Saveta Evrope, zatim konvencije usvojene pod vođstvom Međunarodne komisije, konvencije Skandinavskih zemalja, i ugovori Interameričke konferencije za međunarodno privatno pravo i drugi.

3. Evropsko međunarodno privatno pravo

Posmatrano istorijski Evropska ekonomska zajednica nije u potpunosti uspela sa harmonizacijom međunarodnog privatnog prava te je svim njenim angažmanom stvoreno samo dve konvencije, Briselska konvencija iz 1968. te Rimaska konvencija iz 1980. Zato je neprimereno korišćenje izvora evropskog sekundarnog prava a takođe su izostali željeni rezultati u izgradnji zajedničkog i unutrašnjeg tržišta. Do većih promena došlo je tek donošenjem Ugovora iz Amsterdama (1997.). Ugovor iz Amsterdama iz ubrzao je proces komunitarizacije davanjem većih ovlašćenja nadležnim telima EU pa je njegovim donošenjem, odnosno stupanjem na snagu 1999., započela druga faza savremenog razvoja evropskog međunarodnog privatnog prava u kojoj se menja pravni položaj međunarodnih ugovora kao izvora međunarodnog privatnog prava.

Evropsko međunarodno privatno pravo se prvi put pravno uređuje u Rimskom ugovoru iz 1957., koji je samo jednom odredbom spomenuo tek jedan segment evropskog međunarodnog privatnog prava, i to postupak priznanja stranih odluka.⁶ U njemu se navodi da «Ako bude potrebno, države članice će pristupiti međusobnim pregovorima da bi svojim državljanima ostvarile pogodnosti u pogledu pojednostavljenja postupaka koji uređuju uzajamna priznanja sudskih odluka i presuda, rešenja. Tom odredbom oblikovan je pravni okvir evropskog međunarodnog privatnog prava i određen međunarodni ugovor kao temeljni formalni izvor evropskog međunarodnog privatnog prava. Razlikujemo evropsko međunarodno privatno pravo u užem smislu koje označava odredbe međunarodnog privatnog prava sadržane u pravnim aktima EU, a u širem smislu označava celokupnost normi međunarodnog privatnog prava na području država članica EU. Kao sinonim za izraz evropsko međunarodno privatno pravo u novijoj literaturi se pojavljuje i naziv evropsko kolizijsko pravilo. Harmonizacija prava je usklađivanje prava, odnosno pravnog sistema jedne države s određenim pravom ili pravnim poretkom drugog pravnog subjekta. U izvornoj verziji Rimskog ugovora iz 1957. harmonizacija je imala integracijsku funkciju koju provodi Zajednica, a to je usklađivanje zakona zemalja članica u opsegu koji je potreban za uspešno delovanje zajedničkog tržišta. Unifikacija je proces izjednačavanja pravnih propisa stvaranjem jedinstvenog prava i pravnog sistema na području EU. Unifikacijom se u određenim pitanjima evropskog međunarodnog

⁶ Službene internet stranice EU <https://www.europa.eu>

privatnog prava postiže optimalna ujednačenost, a ostvaruje se putem međunarodnih ugovora i uredbi.⁷

„Da je zaživio ustav Evropske unije, po svojoj prirodi predstavljao bi međunarodni ugovor, koji je imao osnovni zadatak da zameni sve osnivačke akte iz prethodnog perioda. Nova rešenja donio je Lisabonski sporazum naznačio promene u pogledu širenja Unije. Ustav EU koji ima 448 članova ostao je istorijski pokušaj jer nikada nije usvojen.“⁸

4. Odnos evropskog međunarodnog privatnog prava i međunarodnog privatnog prava

Sušтина evropskog prava je regulisanje zajedničkog, odnosno unutrašnjeg i jedinstvenog tržišta EU, a kako bi se taj temeljni cilj mogao ostvariti pravo EU je kao glavno obeležje usvojilo načelo direktnog učinka koje označava direktno važenje pa ga nacionalni sudovi direktno primenjuju.⁹ „Upravo iz tog razloga Lisabonski ugovor, kao primarni izvor prava EU, određuje da se području država članica izričito određuje zabrana svakog ponašanja protivno slobodnom tržišnom takmičenju unutar zajedničkog tržišta. Važno obeležje evropskog prava jest i hijerarhijska nadređenost nacionalnom pravu država članica EU. Hijerarhijska nadređenost prava EU nacionalnom pravu logična je posljedica cilja evrointegracijskog procesa jer kada bi se prednost dala primeni nacionalnih prava bilo bi gotovo nemoguće izgraditi zajedničko, a pogotovo unutrašnje, odnosno jedinstveno tržište kao zadani politički cilj EU. Važna je i subordinacija, a reč je o načelu koje se primenjuje u područjima podeljenih ovlašćenja između EU i država članica, kakva je većina politika EU, te preferira odlučivanje na nacionalnom nivou a ne na nivou EU. Upravo se putem subordinacije pretežno i provodi evropska integracija.“¹⁰

Na poseban način evropsko pravo kao pravni sistem, putem zabrane diskriminacije i putem temeljnih sloboda utiče na međunarodno privatno pravo. Rešavanje privatnopravnih situacija s međunarodnim obeležjem, međunarodno privatno pravo promišlja horizontalno, dok sukob prava rešava koordinacijom. U tom slučaju bira onaj pravni poredak koji najviše odgovara privatnopravnim interesima stranaka. Međunarodno privatno pravo pored toga, uvažava kulturni identitet pojedinca i koegzistenciju različitih pravnih sistema. Na dodirnim tačkama ta dva sistema nastaju problemi između kolizijskopravnog evropskog međunarodnog privatnog prava i međunarodnog privatnog prava.

⁷ Ibid

⁸ Vukadinović R.(2007) *Evropska unija ostaje bez ustava*, Pravni život, br.14. str.139-146 i *Ustav bez države (EU) i država bez ustava(SCG)* Pravni život, 2003., knj. 480, br.12, 489-508.

⁹ <https://sh.m.wikipedia.org>

¹⁰ Ibid

Proces evropske integracije je evropski odgovor na proces globalizacije. Današnji integracijski trendovi u EU pretvaraju savremeno međunarodno privatno pravo iz dominantno nacionalnog u integracijsko pravo. To govori da savremeno evropsko međunarodno privatno pravo, ne samo po privatnopravnim situacijama koje rešava, već i po svojim izvorima postaje sve više evropsko, i zato se ta pojava često zove evropeizacijom.

5. Odnos s pravom Evropske unije

Pravo EU može se podvesti pod poseban oblik međunarodnog prava, ali treba istaći da osnovna prava EU imaju određen značaj koje međunarodno pravo obično nema, konkretno je reč o tome da se građani mogu pozivati na prava koja im se garantuju pravom EU na sudovima u državama članicama EU dok se međunarodno pravo obično mora preneti u nacionalno pravo da bi se građani mogli na njega pozivati.¹¹ Isto tako pravo EU često ima prednost nad pravom država članica EU.

Razvoj evropskog međunarodnog privatnog prava obeležava isto tako i proces komunitarizacije u kojem dolazi do preraspodele legislativnih nadležnosti između nacionalnih parlamenata država članica EU s jedne strane i nadležnih tela EU s druge strane.¹² „Rezultat tog procesa je da se sve veći broj pravnih pitanja iz područja nacionalnog međunarodnog privatnog prava država članica EU uređuje sa Evropskim sekundarnim pravom. Glavni pravni instrument u procesu razvoja evropskog međunarodnog privatnog prava je uredba kojom se unificira evropsko međunarodno privatno pravo. Uredbe kao obavezujući pravni izvori koje sudovi država članica EU direktno primenjuju regulišu u savremenom evropskom međunarodnom privatnom pravu mnoga pitanja međunarodnog građanskog procesnog prava kao i sve veći broj privatnopravnih situacija koje se uređuju odredbama o merodavnom pravu.¹³

Jedna je od važnih pretpostavki za uspešno ostvarivanje postavljenih integracionih ciljeva država članica EU jeste harmonizacija pravila međunarodnog privatnog prava u EU. To je razlog što se ovom pitanju posvećuje dužna pažnja od samog početka integracionog procesa. Ono što se može zaključiti je da je međunarodno privatno pravo EU delilo i deli sudbinu ukupnog razvoja prava EU, ali istovremeno postoje i određene razvojne posebnosti. Iz razloga njene osetljivosti i složenosti, države članice oprezne su u pristupu ovoj materiji, jer se radi o zadiranja u državni suverenitet. Zbog toga postoje i dve faze u procesu regulisanja materije privatnog prava EU, ali to ne znači razrešenje svih spornih pitanja. To je jedan od važnih koraka ka efikasnijem postupku regulisanja ove materije, dok i dalje ostaju suštinski problemi vezani za to, koliko su države članice spremne da se suoče sa ograničenjem svog suvereniteta u korist nadnacionalne zajednice EU.

¹¹ Službene internet stranice EU <https://www.europa.eu>

¹² <https://www.rrif.hr/clanak-12557/> Preuzeto, 25.5.2022.

¹³ Ibid

6. Izvori prava Evropske unije

Kao izvore prava Evropske unije imamo primarno i sekundarno zakonodavstvo Evropske unije. Pravni akti Unije nabrojani su u članu 288. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (UFEU-a).¹⁴ Reč je o uredbama, direktivama, odlukama, preporukama i mišljenjima.

Institucije EU-a mogu donositi te akte samo ako su za to ovlaštene odredbama Ugovora. Načelo dodeljivanja, kojim se uređuju granice nadležnosti Unije, utvrđeno je članom 5. Stavkom 1. UFEU-a, UFEU-om se utvrđuje opseg nadležnosti Unije koje se dele u tri kategorije:

Isključiva nadležnost, podeljena nadležnost i pomoćna nadležnost u okviru kojih EU usvaja mere kojima pruža podršku politikama država članica ili ih dopunjuje.¹⁵ Ako institucije nemaju ovlašćenja za delovanje potrebne za postizanje jednog od ciljeva utvrđenih Ugovorima, one mogu primeniti odredbe člana 352. UFEU-a te tako doneti "odgovarajuće mere".¹⁶

Za donošenje pravnih instrumenata nabrojanih u članu 288. UFEU-a isključivu nadležnost imaju institucije. Izuzetak postoji kod zajedničke spoljne, bezbednosne i odbrambene politike na koju se i dalje primenjuje međuvladina metoda. U tom se području zajedničke strategije, zajednička delovanja i zajednički stavovi zamenjeni "opštim smernicama" i "odlukama kojima se utvrđuju delovanja koja Unija treba preduzeti i stajališta koja treba doneti te aranžmani za njihovo provođenje".¹⁷

Takođe postoji više načina delovanja poput preporuka, komunikacija i akata povezanih s organizacijom i funkcionisanjem institucija (uključujući i međuinstitucionalne sporazume) čiji naziv, struktura i pravni efekti proizilaze iz različitih odredbi Ugovora ili pravila za njihovo provođenje.

6.1. Sekundarnog zakonodavstvo Unije i njegova hijerarhija

Sekundarno zakonodavstvo Unije ima svoju hijerarhiju između zakonodavnih akata, delegiranih akata i provedbenih akata utvrđenih članovima 289. 290. i 291. UFEU-a. Pravni akti su u stvari zakonodavni akti doneseni u skladu s redovnim ili posebnim zakonodavnim postupkom. Izabrani akti su nezakonodavni

¹⁴ Ugovor koji je 2009 na temelju Ugovora iz Lisabona nastao iz preimenovanog i znatno dopunjenog i izmijenjenog Ugovora o osnivanju Evropske zajednice. Ugovor o funkcionisanju EU obuhvata ukupno sedam delova: Načela, Nediskriminacija i građanstvo Unije, Politike i unutrašnji delovi Unije, Pridruživanje prekomorskih zemalja i područja, Vanjsko delovanje Unije, Institucionalne i finansijske odredbe te Opšte i završne odredbe.

¹⁵ Popis područja obuhvaćenih tim trima vrstama nadležnosti Unije utvrđen je članovima 3., 4. i 6. UFEU-a

¹⁶ Ugovor o funkcionisanju Evropske unije

¹⁷ Videti član 25, UFEU-a.

akti opšte primene s ciljem dopune ili izmene određenih elemenata zakonodavnog akta koji nisu ključni.

Nadležnost usvajanja ovih akata zakonodavac (Parlament i Veće) može preneti na Komisiju. U zakonodavnom aktu su utvrđeni ciljevi, sadržaj, opseg i trajanje delegiranja ovlaštenja, a po potrebi i hitni postupci. Zakonodavac je taj koji utvrđuje i važeće uslove koji vrede za delegiranje a to mogu biti ovlaštenje za opoziv delegiranja ili pravo na prigovor.

Provedbene akte u većini slučajeva donosi Komisija, a ona je za to nadležna kada je za provođenje pravno obavezujućih akata nužno da se primenjuju jednaki uslovi. Provedbeni akti su u nadležnosti Veća isključivo u posebnim valjano utemeljenim slučajevima i u području zajedničke spoljne i bezbednosne politike.¹⁸

Kod donošenja temeljnog akta u redovnom zakonodavnom postupku Evropski parlament ili Veće mogu u svakom trenutku Komisiju upozoriti na to da, prema njihovom mišljenju, nacrt provedbenog akta prekoračuje provedbena ovlaštenja predviđene temeljnim aktom. U tom slučaju Komisija mora ponovo razmotriti nacrt dotičnog akta.

6.2. Sekundarno zakonodavstvo Unije i različiti pravni akti

a. Uredbe

Za uredbe je vezana opšta primena, u potpunosti su obavezujuće i primenjuju se neposredno. Moraju ih poštovati u celosti oni na koje se odnose (privatne osobe, države članice i institucije EU-a). Direktna primena uredbi mora biti prisutna u svim državama članicama čim stupe na snagu (na dan koji je u njima određen ili, ako to nije slučaj, dvadesetog dana od objave u Službenom listu Evropske unije) i takođe nije obavezno da budu prenesene u nacionalno zakonodavstvo.

Ono što se želi obezbediti uredbama to je jedinstvena primena prava Evropske unije u svim državama članicama. Isto tako uredbe zamenjuju nacionalne zakone koji nisu u skladu s temeljnim odredbama koje one sadrže.

b. Direktive

U pogledu rezultata koji je potrebno postići direktive su obavezujuće za države članice kojima su upućene, ali im istovremeno ostavljaju slobodu izbora oblika i metoda postizanja tog rezultata. Akt o prenosu (koji se naziva i "nacionalna provedbena mera") u domaće zakonodavstvo mora doneti zakonodavac pojedine države čime se nacionalno zakonodavstvo usklađuje s ciljevima

¹⁸ Izvori i područje primene prava Evropske unije <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/6/>, preuzeto 23.05.2022.

utvrđenim u direktivi. Ipak, građani imaju prava i obaveze u skladu s pravnim aktom tek nakon što je donesen akt o prenosu. Određene slobode u prenošenju direktiva imaju države članice čime im se omogućava uvažavanje nacionalnih posebnosti. U roku utvrđenom direktivom mora se izvršiti prenošenje. Kada je u pitanju prenos direktiva u svoja nacionalna zakonodavstva države članice vode računa o delotvornosti prava EU-a u skladu s načelom lojalne saradnje koje je utvrđeno članom 4. stavom 3. UEU-a.¹⁹

U suštini direktive nisu neposredno primenjive. Ali ipak Sud Evropske unije odlučio je da u izuzetnim slučajevima određene odredbe direktive mogu imati direktan učinak u državama članicama iako one nisu usvojile akt o prenosu i to u sljedećim slučajevima: (a) prenos u domaće zakonodavstvo nije izvršen ili nije proveden na odgovarajući način; (b) odredbe direktive su zapovednog karaktera, te su dovoljno jasne i precizne, i (c) odredbama direktive dodeljuju se prava pojedincima.

Ukoliko su ovi uslovi ispunjeni, mogu se pojedinci pozvati na predmetne odredbe pred telima javnih vlasti. I u slučaju kad se nekom odredbom ne dodeljuju prava pojedincima i kad je ispunjen samo prvi i drugi uslov, obavezu da poštuju direktivu koja nije prenesena imaju države članice. S jedne strane, takva sudska praksa uglavnom se temelji na načelima delotvornosti, sankcionisanja povreda Ugovora i pravne zaštite. S druge strane, pojedinac se ne može protiv drugog pojedinca neposredno pozivati (takozvani “horizontalni” učinak) na direktni učinak direktive koja nije prenesena.

Pojedinac ima pravo prema sudskoj praksi Suda da zatraži naknadu štete od države članice koja ne poštuje pravo Unije. Ukoliko se radi o direktivi koja nije prenesena ili nije prenesena na adekvatan način, takav zahtev je moguć u sledećim slučajevima: (a) svrha direktive je dodeljivanje prava pojedincima; (b) sadržaj tih prava može se utvrditi na osnovu odredbi direktive; i (c) postoji uzročna veza između kršenja obaveze prenosa direktive u nacionalno zakonodavstvo i gubitka ili štete koje su pretrpele oštećene strane. Kako bi bila utvrđena odgovornost države članice, nije potrebno dokazati njenu krivicu.

c. Odluke, preporuke i mišljenja

Odluke su u celosti obavezujuće. One odluke u kojima je određeno kome su upućene (državama članicama, fizičkim ili pravnim licima) obavezujuće su samo za njih i takvim odlukama uređuju se konkretne situacije povezane s tim državama članicama ili osobama. Moguće je da se pojedinac pozove na prava koja proizilaze iz odluke koja je upućena državi članici samo ako je ta država donela akt o prenosu. Pod istim uslovima kao i direktive odluke mogu biti direktno primenjive.

¹⁹ Izvori i područje primene prava Evropske unije <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/6/>, preuzeto 23.05.2022.

Svojim primaocima preporuke i mišljenja ne daju nikakva prava i ne određuju nikakve obaveze, ali mogu biti smernice za tumačenje i sadržaj prava Unije. Pošto se postupci pokrenuti protiv država članica na temelju člana 263. UFEU-a moraju odnositi na akte koje su donele institucije, tela, uredi ili agencije EU-a, Sud Evropske unije nije nadležan za odluke predstavnika država članica, kao na primer u pogledu utvrđivanja sedišta agencije EU-a. Oni akti koje su doneli predstavnici država članica, koji ne deluju kao članovi Veća, već kao predstavnici svojih vlada i tako kolektivno izvršavaju ovlaštenja država članica, ne podležu sudskom nadzoru sudova EU-a.²⁰

6.3. Odredbe o nadležnosti, postupcima, provođenju i primeni pravnih akata

a. Zakonodavna nadležnost, pravo inicijative i zakonodavni postupci: 1.3.2 1.3.6. 1.3.8. i 1.2.3.

U različitoj meri Parlament, Veće i Komisija učestvuju u donošenju zakonodavstva Unije, u skladu sa pravnom osnovom svakog pojedinog akta. Od Komisije Parlament može zatražiti da Veću i njemu predstavi zakonodavne predloge.

b. Zakonodavstva Unije i njihovo provođenje

EU ima ograničeno provođenje ovlaštenja prema svom primarnom zakonodavstvu zbog toga što pravo EU u načelu provode države članice. Pored toga, članom 291 stavom 1. UFEU-a propisuje se da “države članice donose sve mere nacionalnog prava potrebne za provođenje pravno obavezujućih akata Unije. Komisija primenjuje svoje provođenje ovlaštenja.”²¹

c. Odabir vrste pravnog akta

Potrebnu vrstu pravnog akta određuju ugovori u više slučajeva. Ipak vrsta pravnog akta nije propisana u mnogim odredbama. Kod takvih slučajeva član 296. prvi podstav UFEU-a propisuje dok institucije biraju vrstu akta u zavisnosti od slučaja i “u skladu s važećim postupcima i u skladu s načelom proporcionalnosti”.

d. Temeljna prava i opšta načela Unije

U Ugovorima su vrlo malo spominju opšta načela prava Unije. Ta su se načela prvenstveno razvila iz sudske prakse Suda Evropske unije (pravna sigurnost,

²⁰ Izvori i područje primene prava Evropske unije <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/6/>, preuzeto 23.05.2022.

²¹ Videti član 291. Stav 2. UFEU-a

institucionalna ravnoteža, legitimno očekivanje itd.). Takođe je razlog tome da su temeljna prava priznata kao opšta načela prava Evropske unije je i sudska praksa Suda. Utvrđena su ta načela članom 6. Stavom 3. UFEU-a koji se odnosi na temeljna prava zagarantovana Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i koji proizlaze iz zajedničkih ustavnih tradicija država članica i Povelje Evropske unije o temeljnim pravima. (4.1.2.)

e. Međunarodni sporazumi koje je EU sklopila na temelju člana 216. i 217. UFEU-a

„U okviru svog područja nadležnosti Evropska unija može sklapati međunarodne ugovore s trećim državama ili međunarodnim organizacijama.”²² Uniju i države članice takvi sporazumi obavezuju i oni su sastavni dio pravnog poretka Unije.²³ Po Članu 217. UFEU-a EU dobija ovlašćenje da s trećom zemljom sklopi Sporazum o pridruživanju koji uključuje uzajamna prava i obaveze, zajedničko delovanje i poseban postupak. (Sporazum o trgovini i saradnji) između Evropske unije i Evropske zajednice za atomsku energiju, s jedne strane, i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske, s druge strane, sklopljen je u skladu s tom odredbom. Parlament je 28. aprila 2021. dao saglasnosti u skladu s članom 218. Stavom 6. a UFEU-a.

Međunarodno pravo je prema sudskoj praksi Suda Evropske unije nadređeno sekundarnom pravu Unije: „Trebalo reći i to da su, na temelju člana 216. Stav 2. UFEU-a, međunarodni sporazumi koje sklapa Unija obavezujući za njene institucije i stoga imaju prednost pred aktima Evropske unije”.

U okviru Evropske unije zakonodavni procesi pokazali su da je usaglašavanje pravnih propisa pravno složen postupak u kojem se države članice moraju delom odreći i svog suvereniteta i pravne tradicije u cilju formiranja jedinstvenog pravnog prostora. Sva složenost ovog procesa na specifičnom međunarodno privatno pravnom nivou vidljiva je u rešenjima Rim I. Instrukcija ovog koncepta koji se opredeljuje za neposredno vezujuće, tzv. čvrste tačke vezivanja, direktno vodi do merodavnog prava, a za koje sam zakonodavac smatra da je pravo koje je u najbližoj vezi sa pravnim odnosom determinisanim konkretnom pravnim kategorijom. To je obeležje međunarodnih privatnih prava zemalja kontinentalno pravne tradicije. Zato proces harmonizacije evropskih međunarodno privatno pravnih propisa uvodi dozu fleksibilnosti u nova pravila i otvara prostor za aktivniju ulogu suda u pravcu određivanja merodavnog prava.

²² Videti član 216.stav 1.UFEU-a

²³ Videti član 216.stav 2.UFEU-a

7. Primena međunarodnog privatnog prava

Zadatak organa primene međunarodnog privatnog prava ne sastoji se samo u tome da konsultuje kolizionu normu već i da odredi koje je pravo merodavno, ali i da to pravo i primeni kako bi dovelo do rešavanja konkretnog pravnog spora koji u sebi sadrži element inostranosti. Postoji i obaveza kod organa primene da se strano pravo primeni. Organ primene ima prvo zadatak da utvrdi sadržinu stranog prava (zakona, podzakonskih akata, običaja, sudske prakse ali često i stavove doktrine o nekom naznačenom pravnom pitanju).

Postoji kontakt sa stranim pravom i kod rešenja problema kvalifikacije. Široku podršku dobija tumačenje kod utvrđivanja merodavnog prava, na osnovu kojeg pojmove već utvrđenog merodavnog prava treba shvatiti u sistemu tog prava a ne prema pravu države suda. Ovakvo tumačenje naročito dolazi do izražaja u situacijama kada domaći sud treba da primeni pravnu kategoriju za ustanovu koju domaće pravo ne poznaje. Kod ovakvih situacija reč je o transplantaciji na intelektualnom nivou, koja podrazumeva misaonu operaciju telološkog tumačenja i „pozajmljivanja“ tumačenja, odnosno *smisla i svrhe* pojmova sadržanih u stranom pravu koje domaće pravo ne poznaje. U literaturi ovakav vid transplantacije shvata se kao posebno sredstvo međunarodnog privatnog prava, poznato pod nazivom transpozicija.²⁴

Primena stranog prava i uvažavanje posledica njegove primene poistovećuje se sa teorijom o pravnim transplantima. U stvari radi se o širem obliku transplantacije (nije u pitanju samo jedan pravni institut), ali na suženom prostoru koji je vezan za rešavanje konkretnog slučaja.

Međunarodno privatno pravo ima za cilj da odgovori na pitanje: koje je pravo merodavno za raspravljanje spornog odnosa koji u sebi sadrži element inostranosti.

Iako je jedan od utemeljivača istorijskopravne škole Fridrih Karl fon Savinji (*Freidrich Carl von Savigny*) krenuo od ideje da je pravo produkt istorije, i da rešenje treba tražiti u domaćim (kolizionim) normama države suda, ipak su pojedina njegova rešenja stajala na poziciji univerzalizma. Kada u pravu države suda nema normi koje bi u datom slučaju služile kao merilo za određivanje merodavnog prava, ovaj autor predlaže da se traže pravila koja bi odgovarala zajednici naroda.²⁵ Polazišta istorijsko pravne škole Savinjija o „narodnom duhu“ prava i pravu kao izrazu kulture i mentaliteta jednog društva u osnovi je uzdrimala teorija o razvoju prava putem „pravni transplanata“, kako u svom delu Votson (*Alan Watson*) naziva pravne pozajmice. Njegovo mišljenje je da su te pozajmice značajnije uticale na razvoj prava nego evolucija pravnog sistema u okviru jednog društva. Kod teorije o pravnim transplantima leži i postavka o

²⁴ Meškić Z, Đorđević S (2016) *Međunarodno privatno pravo-opšti dio*, Privredna štampa, Sarajevo, 172.

²⁵ M. Živković,(2004) *Evolucija ideja o rešavanju sukoba zakona*, Pravni fakultet Niš, 40.

dobrovoljnom pozajmljivanju pravnih instituta, čiji izbor najviše zavisi od specifične pravničke kulture profesionalne elite pravnika.²⁶ Opravdano stoji ova postavka kada su pozajmljivač i domaćin posebni nacionalni pravni sistemi. Istorijski posmatrano uzori u stvaranju pravnih pravila, pa čak i pravnih kodifikacija, javljali su se veoma često.²⁷ Međutim, pozajmljivač može biti i neki nadnacionalni autoritet.²⁸ Kod takvih slučajeva se sa pravom postavlja pitanje, da li je zaista posuđivanje pravnih instituta uvek zasnovano na dobrovoljnoj osnovi? Profesionalne elite pravnika danas sve više postoje na međunarodnom polju, dok su za sastavljanje predloga neophodnih u procesu unifikacije i harmonizacije pravnih pravila zaduženi ekspertske timovi.

Ukoliko se posmatra proces evropskih integracija, one države koje imaju kandidatski status za članstvo dužne su da svoje zakonodavstvo usklade sa evropskim propisima i imaju obavezu preuzimanja evropskog zakonodavstva (*aquis communautaire*).

Pristupanje Evropskoj uniji kao zajednici država svakako je zasnovano na dobrovoljnoj osnovi, odnosno na strateškom opredeljenju države kandidata da pristupi Evropskoj uniji koje se najčešće formuliše odlukom parlamenta. Iako u pogledu glavnog cilja postoji dobrovoljno prihvatanje, to nije moguće reći za neke pravne institute u pogledu čijeg prihvatanja na strani države kandidata stoji obaveza preuzimanja. Ipak, Dobrovoljnost preuzimanja pojedinih pravnih instituta upitna je i sa stanovišta prihvaćenih međunarodnih obaveza.²⁹ Ukoliko međunarodni ugovor služi kao pozajmljivač pravnog instituta, obaveza njegovog prihvatanja je van svake sumnje, s tim da je ona posredno izvedena iz dobrovoljnosti prihvatanja međunarodnog instrumenta koja se potvrđuje njegovim potpisivanjem i ratifikovanjem. Ipak, karakter preuzimanja pravnog transplanta, može zavisiti i od svojstva njegovog pozajmljivača. Ukoliko je pozajmljivač nacionalni pravni poredak preuzimanje je, u većini slučajeva, dobrovoljno, dok međunarodno svojstvo pozajmljivača, po pravilu kreira obavezu u pogledu prihvatanja pravnog transplanta iako je dobrovoljnost posredna i postoji i odnosi se na prihvatanje autoriteta nadnacionalnog donora.

²⁶ M. Polojac, (2019) „Traktat Kristijana Tomazija o Akvilijevom zakonu i teorija o pravnim transplatima Alana Votsona“, *Zbornik radova: Pravo u funkciji razvoja društva*, Tom I, (ur. D. Mirović), Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, 178.

²⁷ Primer Srbijanskog građanskog zakonika iz 1844. godine, koji je rađen po uzoru na Austrijski građanski zakonik (AGZ) iz 1811. godine.

²⁸ Dolidze A, „Bridging Comparative and International Law: Amicus Curiae Participation as a Vertical Legal Transplant“, *The European Journal of International Law*, Vol. 26, No. 4, 851–857; J. Wiener, „Something Borrowed for Something Blue: Legal Transplants and the Evolution of Global Environmental Law“, *Ecology Law Quarterly*, Vol. 27, 2001, 1298

²⁹ Čl. 194, Ustava RS iz 2006. godine, glasi: „...Zakoni i drugi opšti akti doneti u Republici Srbiji ne smeju biti u suprotnosti sa potvrđenim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava...“

„Unifikacija” i „harmonizacija” su drugi izrazi koji se koriste za preuzimanje inostranog prava u različitom obliku i obimu u domaće pravo. Za unifikaciju se smatra da je to potpuno preuzimanje inostranog prava, a harmonizacija predstavlja preuzimanje pojedinih pravnih rešenja i instituta, čime se uklanjaju razlike između inostranog i domaćeg prava. Posebno je ubrzan razvoj nadnacionalnog prava Evropske unije zahvaljujući čestom korištenju pravnih transplanata.³⁰ Jedinstvene (unufikovane) norme međunarodnog privatnog prava donete u okviru Evropske unije obuhvata evropsko međunarodno privatno pravo kojim se uređuju međunarodni, odnosno privatnopravni odnosi sa elementom inostranosti. Pravni propisi koji su unifikovani direktno se primenjuju putem sekundarnih pravnih izvora na teritoriji Evropske.

8. Istorijski razvoj

Kod razvoja evropskog međunarodnog privatnog prava može se reći da on počinje polovinom prošlog veka, tačnije 1957. godine. Tada je ovo pitanje prvi put uređeno Rimskim ugovorom o osnivanju Evropske zajednice. Kada je stupio na snagu Ugovor iz Mاستrihta 1993. godine, to je značilo zaokret i novu fazu razvoju evropskog međunarodnog privatnog prava. Do vremena stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama (1997. godine) harmonizacija se obavljala putem zaključivanja međunarodnih ugovora, i tada započinje faza komunitarizacije evropskog prava. Evropsko međunarodno privatno pravo postalo je pravo Evropske unije koje se po pravilu uređuje evropskim sekundarnim pravom, odnosno uredbama. Značajna izmena je što važenje uredbi ne podrazumeva obavezu ratifikacije u nacionalnim parlamentima nego se uredbi u svim državama članicama direktno primenjuju. Nosioци harmonizacije više nisu države članice, već organi Evropske unije. Osnovu unifikacije predstavljala je glava IV Amsterdamskog ugovora (čl. 61–69). “Ovaj dio ugovora odnosi se na pravosudnu saradnju u građanskim stvarima, te na: vize, azil, useljavanje i druge politike koje imaju veze sa slobodom kretanja ljudi. Suština nadležnosti u procesu komunitarizacije evropskog međunarodnog privatnog prava bazira se na tome da „Savet EU s ciljem izgradnje prostora slobode, sigurnosti i pravde može preduzimati mere u oblasti pravosudne saradnje u građanskim predmetima u skladu sa odredbama Ugovora.

Promena je dovela do toga da svi međunarodni ugovori, koji su do tada bili na snazi, budu pretvoreni u novu formu, a nova rešenja da budu doneta u formi uredbi.³¹ Naredni Ugovor iz Nice iz 2001. godine nije doneo značajniju promenu koja je povezana sa evropskim međunarodnim privatnim pravom. Još jedan Ugovor, Ugovor iz Lisabona iz 2007. godine osnažio je pravosudnu saradnju u građanskim stvarima kada je stupio na snagu 2009. godine, kada je došlo do

³⁰ Gasmi G. (2010) *Pravo i osnovi prava Evropske unije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 97.

³¹ Službeni list EU, L12/1 od 16.1.2001.

ratifikacije u svim državama članicama,³² Ono što je ovaj ugovor još donio to je da je ustanovljen poseban sistem zaštite nacionalnih interesa, i na taj način je ograničena mogućnost pojave pravnih transplanata putem harmonizacije pravnih pravila, ali je ovaj limit uveden samo u oblasti porodičnopravnih odnosa sa međunarodnim elementom. Do tada je u evropskim procesima stvaranja prava bila nepoznata mogućnost veta koju su imali parlamenti država članica, što govori o posebnoj osetljivosti kod usklađivanja pravila koja uređuju porodičnopravne odnose sa međunarodnim elementom.³³ U Štokholmskom programu bili su sadržani prioriteti razvoja područja slobode, sigurnosti i pravde za period 2010–2014.³⁴ Ovaj program je ukazao na potrebu usklađivanja kolizionih normi unutar Evropske unije. Štokholmski program je istekao krajem 2014. godine pa je Savet EU na svom zasedanju iste godine usvojio u formi zaključaka novi petogodišnji program.

Prema članu 68 Lisabonskog ugovora u periodu 2015-2019, Savet EU utvrđuje strateške smernice za zakonodavstvo i operativno planiranje u području slobode, sigurnosti i pravde. Tada je naglašeno da će kao primarni cilj, umesto ubrzanog donošenja novih pravnih instrumenata, biti moguće postojeće pravne akte ujednačeno primenjivati i efikasno sprovesti, te konsolidovati, umesto ubrzanog donošenja novih pravnih instrumenata,³⁵

Za države kandidate postoji očigledna nužnost za posezanjem pravno-transplantacione tehnike u postupku pridruživanja EU. Kada govorimo o ovim procesima, govorimo zapravo o harmonizaciji pravila nacionalnih međunarodnih privatnih prava država kandidata za članstvo u Evropskoj uniji sa pravom Evropske unije. Međutim, pravila i uredbe koje se preuzimaju od pozajmljivača, preuzimaju se iz konteksta gde su ispunjeni uslovi za njihovu primenu, što nije uvek slučaj za državom prijema, pa s toga je u pojedinim slučajevima opravdana pojava disbalansa.³⁶

9. Ugovori i uredbe kao izvori međunarodnog privatnog prava

Na području Evropske unije međunarodni ugovori kao izvori međunarodnog privatnog prava ostvaruju svoju opštu funkciju a to je harmonizacija odredaba o mjerodavnom pravu kao i odredaba međunarodnog građanskog procesnog prava. Kod evrointegracijske međunarodnopravne faze mpp-a od 1958 do

³² Službeni list EU, L 343/10 od 29.12.2010

³³ Kunda, Ivana, (2007) „Što donosi Nacrt Reformskog ugovora iz srpnja 2007. U pogledu suradnje u građanskim stvarima u Europskoj uniji?“, Hrvatska pravna revija, 10/2007, 7.

³⁴ Službeni List EU, C 115/1 od 4.5.2010.

³⁵ Duraković, Anita, (2016), Međunarodno privatno pravo razvoda braka u Evropskoj uniji i Bosni i Hercegovini, Mostar, 75.

³⁶ Ibid., 201.

1999 međunarodni ugovor je bio glavni unifikacijski pravni akt. U tom periodu su na inicijativu Evropske zajednice, u okviru međuvladine saradnje država članica donesene samo Briselska konvencija iz 1968 i Rimski konvencija iz 1980. To je ipak bio nedovoljan rezultat da bi mpp poboljšalo izgradnju zajedničkog a posebno unutrašnjeg tržišta kao višeg stepena evrointegracije. Pomenute konvencije dovele su do regionalne harmonizacije mpp-a na nivou Evropske zajednice. U navedenom periodu u okviru Veća Evrope i Haške konferencije doneseni su međunarodni ugovori s mogućnostima za univerzalno harmonizacijsko delovanje i polje primene. Ipak, takvi međunarodni ugovori nisu postizali svoju univerzalnu ulogu, pa čak ni onu regionalnu evropsku, jer su samo neke od država članica Evropske nije bile njihove stranke. U periodu od 1999. do 2009. u evrointegracijskoj fazi mpp koju obeležavaju ugovori iz Amsterdama od 1997. i Ugovor iz Nice 2001., Evropska zajednica ima ovlašćenja da uredi mpp, i stoga je evropsko mpp u pravnotehničkom smislu postalo pravo Evropske zajednice. Glavni harmonizacijski instrument mpp na području Evropske unije postala je uredba.³⁷

Doneseno je dvanaest novih uredbi u toj desetogodišnjoj fazi mpp, kao i manji broj međunarodnih ugovora. To očigledno ukazuje da međunarodni ugovori kao izvori mpp-a na području Evropske unije nemaju više glavnu ulogu, već je njihov značaj u komplementarnoj harmonizacijskoj ulozi. Razvoj međunarodnih ugovora kao izvora mpp u evrointegracijskoj fazi na području Evropske unije obeležava i sudska praksa Evropskog suda o spoljnoj nadležnosti Evropske zajednice za sklapanje međunarodnih ugovora s trećim državama. Evropski sud je potvrđujući svoju doktrinu iz 1971, u okviru važnog izvora mpp na području Evropske unije i država EFTA (Evropsko udruženje za slobodnu trgovinu), u pogledu donošenja mišljenja o novoj Luganskoj konvenciji 2006 i proširio, te utvrdio pri tom isključivu nadležnost Evropske zajednice za sklapanje tog međunarodnog ugovora koji se primenjuje u evropskom privrednom prostoru.

Evropska zajednica je 3. aprila 2007. postala članica Haške konvencije za mpp i to se ogleda u komunitarizaciji međunarodnih ugovora kao izvora mpp na području Evropske unije. Kod širenja spoljne nadležnosti u sklapanju međunarodnih ugovora kao izvora mpp-a proizašla je Evropska zajednica, kako unutar Evropske unije (npr. Ugovor EZ i Danske iz 2005.) tako i s trećim državama (npr. Nova Luganska konvencija iz 2007.), u sledećoj unijskopravnoj fazi preuzela je Evropske unije. U evrointegracijskoj fazi mpp, koju obeležava Lisabonski ugovor od 13. decembra 2007., u periodu od 1. decembra 2009. i dalje Evropska unija dobija ovlašćenja da uredi mpp pa je evropsko mpp postalo pravo Evropske unije.

I dalje najvažniji harmonizacijski instrument mpp na području Evropske unije ostaje uredba, dok međunarodni ugovori zadržavaju tek usklađenu harmonizacijsku ulogu. Dakle, iako Lisabonski ugovor iz 2007. ne sadrži izričite odredbe o nadležnosti Evropske unije za sklapanje međunarodnih ugovora o mpp, današnja

³⁷ Bouček Vilim, (2011), Međunarodni ugovori kao izvori međunarodnog privatnog prava Evropske unije, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 61 No.6, Str. 1795-1836.

postlisabonska Evropska unija, baš kao i Evropska zajednica pre nje, ima sposobnost uspostavljanja ugovornih obaveza s trećim državama. „Na snazi su odredbe UNREU počev od 1. decembra 2009. kojima se istovremeno uz pomoć opšte klauzule ovlašćuje Evropska unija za sklapanje međunarodnih ugovora s trećim državama (čl. 216. UNREU) te prvi put istom odredbom kodifikuju implicitne nadležnosti Evropske unije za sklapanje međunarodnih ugovora.“³⁸

U navedenoj odredbi, se kaže da EU može sklopiti sporazum s jednom ili više trećih zemalja, ukoliko tako predviđaju UEU i UNREU ali i u slučaju kada je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja nekih od ciljeva iz tih Ugovora, u okviru politika EU ili to može biti predviđeno nekim drugim pravno obavezujućim aktom EU ili može da ima uticaj na zajednička pravila ili može promeniti područje njihove primene. Kod takvih slučajeva predlaže se isključiva nadležnost Evropske unije. Države članice Evropske unije u tom slučaju načelno gube svoje ovlaštenje da autonomno sklapaju međunarodne ugovore. Kod ovog negativnog određenja ovlaštenja država članica u pogledu sklapanja međunarodnih ugovora ono se odnosi na međunarodne ugovore kao izvore mpp-a na području EU. Time se ujedno potvrđuje i pozitivno određenje ovlaštenja država članica, prema kojem svoju nadležnost države članice ostvaruju u onoj meri u kojoj je Unija ne ostvaruje. Sve to govori da su države članice s trećima ovlaštene zaključiti međudržavni ugovor o pravnim područjima koja još uopšte nisu uređena evropskim pravom ili ako jesu ne diraju u važnost toga akta.

Svoju nadležnost države članice isto tako mogu ponovo ostvariti u onoj meri u kojoj je EU odlučila svoju nadležnost prestati ostvarivati. Ukoliko podelimo međunarodne ugovore na „evropske“ kojima je danas stranka Evropska unija te one „međudržavne“ kojih su stranke države članice Evropske unije u međusobnim odnosima kao i s trećim državama, iz hijerarhijske lestvice izvora mpp-a na području Evropske unije vidljiva je njihova uloga. Evropski ugovori nalaze se na drugom mestu hijerarhijske lestvice između evropskog primarnog prava i uredbi Evropske unije kao evropskog sekundarnog prava dok se istorijski potisnuti međudržavni ugovori kao harmonizacioni akt nalaze iza evropskih izvora, znači, na četvrtom mestu.

Pod određenim pretpostavkama, u izuzetnim situacijama, posebno ako je to određeno pravnim aktima evropskog prava ili odredbama međunarodnog (ugovornog) prava sadržanog u određenom međudržavnom ugovoru, tada međunarodni ugovori mogu imati prednost u primeni u odnosu na određene uredbe kao izvore evropskog prava.³⁹ „Takav izuzetak podstiče i npr. načelo favor executions sadržano u tumačenju izvora evropskog mgpp-a koje je u okviru čl. 71. BUI dao i Evropski sud kada je reč o priznanju i svrsi stranih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima“.⁴⁰

³⁸ Bouček Vilim, (2011), Međunarodni ugovori kao izvori međunarodnog privatnog prava Evropske unije, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 61 No.6, Str. 1795-1836

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ibid

Ukoliko se navedenoj posebnoj odluci međunarodnih ugovora kao izvora mpp-a na području Evropske unije dodaju i odlike evropskog mpp-a po kojim Evropska unija na specifičan način deluje i na međudržavne ugovore, npr. Uredbama koje određuju postupak i uslove pod kojima države članice ipak mogu, naravno tek u izuzetnim slučajevima, u sopstveno ime pregovarati i sklapati međunarodne ugovore s trećim državama o specifičnim pitanjima iz određenog pravnog područja ili davanjem izričitog ovlašćenja državama članicama za sklapanje određenog međunarodnog ugovora, u takvim slučajevima je vidljivo da međunarodni ugovori kao izvori mpp-a na području Evropske unije imaju, među važnim izvorima mpp-a, ne važeću harmonizacijsku ulogu, već samo usklađenu.

10. Zaključak

Države su obavezne da saraduju jer na taj način olakšavaju priznanje svrhu i provođenje stranih odluka a nakon toga olakšana je i obaveza pravosudne saradnje u različitim predmetima. Na području mpp uredbe su zamenile konvencije i stoga se više ne donose konvencije nego samo uredbe. Rimska konvencija o merodavnom pravu za ugovorne obaveze iz 1980. zamenjena je uredbom Rim I, Briselska konvencija iz 1968 godine o sudskoj nadležnosti, priznanju i svrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima, zamenjena je Uredbom Brisel I. Ovom konvencijom započeo je proces harmonizacije građanskog procesnog prava Evropske unije i postavljen osnov za harmonizaciju kolizijskih pravila EU.

Prednost kod uređenja oblasti mpp-a uredbama je u tome što je uredbama izbegnuta dugotrajnost i neizvesnost postupka izmena konvencija. Osim toga uredbe su obavezujući pravni akti Evropske unije koji u svim državama članicama unije deluju direktno, a podložne su tumačenju od strane Evropskog suda. Isto tako donošenje uredbe u skladu je sa sistematizacijom pravila međunarodnog privatnog prava na području Evropske unije.⁴¹

Literatura

- Bouček Vilim, (2011), *Međunarodni ugovori kao izvori međunarodnog privatnog prava Evropske unije*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 61 No.6, Str. 1795-1836.
- 2. Duraković Anita, (2016) *Međunarodno privatno pravo razvoda braka u Evropskoj uniji i Bosni i Hercegovini*, Mostar, 75.
- Dolidze A,(2001) „Bridging Comparative and International Law: Amicus Curiae Participation as a Vertical Legal Transplant“, *The European Journal of International Law*, Vol. 26, No. 4, 851–857; J. Wiener, „Something Borrowed

⁴¹ <https://www.pravo.unizg.hr>

- for Something Blue: Legal Transplants and the Evolution of Global Environmental Law“, *Ecology Law Quarterly*, Vol. 27, 1298
- Gasmi G. (2010), *Pravo i osnovi prava Evropske unije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 97.
 - Izvori i područje primene prava Evropske unije <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/6/>, preuzeto 23.05.2022.
 - Kunda Ivana, „Što donosi Nacrt Reformskog ugovora iz srpnja 2007. u pogledu suradnje u građanskim stvarima u Europskoj uniji?“, *Hrvatska pravna revija*, 10/2007, 7
 - Meškić Zlatan, Đorđević Slavko (2016) *Međunarodno privatno pravo-opći dio*, Privredna štampa, Sarajevo, 172.
 - Polojac M, (2019) „Traktat Kristijana Tomazija o Akvilijevom zakonu i teorija o pravnim transplatima Alana Votsona“, *Zbornik radova: Pravo u funkciji razvoja društva*, Tom I, (ur. D. Mirović), Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, 178.
 - Službene internet stranice EU <https://www.europa.eu>
 - *Službeni List EU*, C 115/1 od 4.5.2010.
 - Ugovor o Evropskoj uniji, član 25.
 - Ugovor o funkcionisanju Evropske unije, član 291. stav 2.
 - Ugovor o funkcionisanju Evropske unije, član 216.stav 1.
 - Ugovor o funkcionisanju Evropske unije, član 216.stav 2.
 - Ustav Republike Srbije iz 2006.čl. 194.
 - Uredba br. 44/2001 o nadležnosti i priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim predmetima (tzv. Brisel I Uredba)
 - 18. Vukadinović R.(2007) *Evropska unija ostaje bez ustava*, *Pravni život*, br.14. str.139-146 i Ustav bez države (EU) i država bez ustava(SCG) *Pravni život*, 2003., knj. 480, br.12, 489-508.
 - Živković Mirko,(2004) *Evolucija ideja o rešavanju sukoba zakona*, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 40.
 - <https://www.pravo.unizg.hr>
 - 19.<https://bs.workingrede.com/10721205-the-concept-and-components-of-private-international-law>,preuzeto 25.5.2022.
 - 20. <https://www.pravo.unizg.hr>
 - 21. <https://sh.m.wikipedia.org>
 - 22. <https://www..rrif.hr/clanak-12557/> Preuzeto, 25.5.2022.

DOI: 10.5937/MegRev2202313M

Review scientific article

Received 22.05.2022.

Approved 05.06.2022.

EU LAW AS A SOURCE OF THE INTERNATIONAL PRIVATE LAW

Abstract: *In the long-term development, private international law had a changing path, and a part of European law, it, is an important part of the European integration proces. The most important legal instrument in the process of developing European private international law is the regulation implementing European private international law. Integration achieves uniformity in certain issues of European private international law, which is achieved through international treaties and regulations. The paper discusses European Union law as a special form of private international law, and sources of private international law that seek to ensure uniform application of European Union law, but also the modern development of European private international law that marks the process of communitarization.*

Keywords: *European private international law, sources of private international law, European Union law.*